

POSOF KÖYLERİNDE

 Yunus ZEYREK

Posof Kaymakamlığının 24 Haziranda Kol Kalesi meydanında düzenlediği Selçuklu Fethinin 930. Yıldönümü Programına katılmak üzere geldiğim memleketimin köylerini ve yaylalarını dolaştım. Ardahan ili ile Posof ilçesi mülkî-askerî temsilcilerinin de iştirakiyle Kol Zaferi kutlandı. Bu göğüs kabartan törenlere, kadın erkek, genç ihtiyar Posof köylüleri de katıldı. Bu satırlarım, hemşehrilerimi bütün kalbimle heyecanla ve gururla alkış makamındadır.

Böyle güzel bir mevsimde Posof'u dolaşma imkân ve fırsatını bulmayı, Allah'ın bir lufu olarak görüyorum. Hani şâir demiş ya, “*Oî mâhiler ki derya içredir, deryayı bilmezler!*” O balıklar ki deniz içinde yaşar fakat denizden haberleri yok! Galiba biz de Posofluyuz fakat Posof'tan haberimiz yok! Bu seyahatimde memleketime 'haberi olan bir göz'le bakmaya çalıştım. Bütün güzelliklerini gördüğümü iddia edemem ama görebildiklerimin bir kısmını yazmaya çalışacağım.

Tabii ki önce Kol Zaferi kutlama günü! O gün, bütün Posofluların kalbi bu kalenin ardındaki küçük düzlükte yapılan şenlikte attı. Rengârenk kıyafetlerin göze çarptığı fotoğrafa bakınca bunu görüyorsunuz za-

ten. Bu yaka köyleri *Kol, Agara, Suskap, Vaxla, Sayxo ve Xevat* köyleri, çadırlarda türlü çeşit nân ü nimetiyile misafirleri ağırladı.

Yukarıda **Kenciyan Tepesi**, Şavşat tarafından bütün heybetiyle kendini gösteren **Arsıyan Dağı** ve karşıda kurumlu duruşuyla Ulgar Dağı, Posof'un her tarafından görülüyor. Şenlikten sonra **Sayxo**'nun gölüne gittik. Etrafı bin bir çiçekle süslü bu güzelim göl, eteği çiçekli, başı karlı dağların arasında insanı başka bir iklime çekiyor. Ne yazı ki Posof'un diğer köylerinde gördüğümüz gibi bu göl de etrafına dökülen malzemeye yokluğa doğru yola çıkarılmış gibi mahzun bakıyor... Sayxo'da birisi nefis kaşar imalâthanesi kurmuş. Bu dağların bol çiçekli ve şifalı otlarıyla beslenen hayvanların sütlerini, sofralarımızı süsleyen bir gıda maddesine çevirmiş. Ne güzel...

Vaxla'nın kayın ağaçlarıyla örtülü yemyeşil yamaçlara bakan mahallesi **Cumatel**'de bir gece kaldım. Bursa'da yaşayan varlıklı hemşehrimiz Hüsamettin Sanatçı, dede ocağını şenlendirmek ve yaz aylarını geçirmek düşüncesiyle burada bir villa yavrusu yapmış. Yol, su, elektrik, tabii gıda ve bol oksijenin olduğu yerde ne aranır ki...

Kaymakam Muzaffer Tokes, Yunus Zeyrek, İlyas Değan Sayxo Gölü'nde.

Güneşli bir günün sabah saatlerinde Posof'tan hareketle **Arile**'ye yöneldik. **Al**'dan geçerken durduk ve güzel camisinin önünde oturan ihtiyarları selâmladık. Rus ve Gürcü yazarların metinlerinde geçen ve benim de *Posof'un Çizgileri* adlı kitabımda temas ettiğim eski Al kilisesi ve efsanesiyle ilgili ne sorduysam cevap alamadım. Hâlbuki atadan dededen intikal eden bazı rivayet kırıntıları duyabileceğimizi ümit ediyordum. Bu ihtiyarlar konu hakkında bilgileri olmadığını söylerken, bahane olarak da, "*Zaten biz Avrupa'da çalışıyorduk. Şimdi emekliyiz!*" dediler. Köy sokaklarında sağa sola koştum, bir Allah'ın kulu yok ki bir şey sorasın! Bir hanıma rastladım, eski kilise ve yanındaki mezarlığı sordum. O da gönülsüzce, şuralarda bir şeyler olacaktı kabilinden yarım yamalak şeyler söyledi.

Al'in güzel meşesini geçince şoför, Yeniköy yolu üzerinde durdu ve sağda bir kayanın altında akan köhne bir çeşmeyi gösterdi. Bu, çevre köylülere tarafından da bilinen ve *içme* olarak kullanılan **Acısu**! Kurumadığını bildiren bir edayla azdan çoktan akmaya devam ediyor. Avucumla alıp birkaç yudum içtim; gerçekten madensuyu tadında...

Yolumuz, arkasını yeşil tepelere vermiş **Yeniköy**'e çıkıyor. Burası, derin bir vadinin dik yamacında eski Ahıska vilâyetimizin Gürcistan'a kalan ormanlık sırtlarına bakıyor. Yeniköy'ü çıkınca ekilmemiş, tatlı meyilli tarlalar arasından geçen yol bizi Cancax'a götürüyor.

Cancax, kendi adını taşıyan ve köpüre köpüre akan bir derenin kenarında küçük bir köy. Köy, yolun solunda kalıyor. Yol bizi doğru köprüye indiriyor. Köprüyü geçince tatlı meyilli ve ekilmemiş tarlalar arsından Arile'ye gidiyoruz. Derindere'den gelen bu dere sağımızda kalıyor ve geldiğimiz yöne, yani kuzeye doğru akıyor. Yeniköy'ün altında devlet sınırı çiziyor; Caksu'da Posof Çayı'na karışarak doğuya dönüp Ahıska'ya doğru akıyor.

Biz Arile'ye gidiyoruz. Bizim sağımızda fakat Cancax deresinin solunda kayın ormanları altındaki dik yamaçlarda kayalıklar, mağaralar ve hâlâ bazı burçları ayakta duran **Cancax Kalesi** görülüyor. İnsan, buralarda bir zamanlar kralların, beylerin yaşadığını hissediyor.

Derindere yolundan sola saparak **Arile**'ye

varıyoruz. Burası, üç tarafı dik bayırlarla çevrili adeta bir çanak içinde yer alan Posof'un en büyük köylerinden biri. Bu bayırların zirvesi, diğer taraftaki ormanların son ağaçları! Görünen bu son ağaçlar, Türkiye ile Gürcistan sınırını teşkil ediyor. Yani bu sınırı çizenler, dere tepe demeden adeta ormanın bitiş yerine göre çizmişler! Orman Gürcü'ye, kel yamaçlar Türk'e! Ne güzel! Tabii, 1921 Mart'ında Moskova'da sınır çizmek için masaya oturan muhterem Türk zevatinin elinde ne bir keşif raporu ne de kendi haritası vardı! Madem öyle, al sana böyle bir sınır çizgisi...

Kaymakam Beyle Arile sokaklarında ilerlerken iki kişi görüyor ve selâmlıyoruz. Hal hatır derken onların davetiyle muhtarlık konağına çıkıyoruz. Azadan Aziz Tikici, "*Bir zamanlar okulumuzda 250 talebe okurdu. Sonra 160'a düştü; şimdi 105 öğrenci var. Korkarım ki yakında daha da azalır ve okulumuz kapanır...*" diye endişelerini dile getiriyor. Bunu sebebi olarak da göç faciasını öne sürüyor. 49 köyü olan Posof'ta ilçe merkezi dâhil sadece altı tane ilköğretim okulu var! Bunları konuşurken içimizi kasavet kaplıyor.

Demirci Kirman Çakıcı

Arile Posof'un demirci ustalarının bulunduğu birkaç köyden biridir. Buraya gelmişken bir ustayı ziyaret etmemek olmaz. Aziz Tikici bizi Seyfullah oğlu Kirman Çakıcı (1939) ustanın yanına götürüyor. Kirman ustanın atölyesine giriyoruz. Körüğüne bakıyorum. Kömürle çalışan o eski kömürlü körükler yok; şimdi o da elektrikli! Kirman ustaya neler yaptığını soruyorum. Mamullerini çıkarıp fotoğraf makinemizin önüne sergiliyor; ne yok ki: Balta, örs, çekiç, bıçak, testere, keser, kerpeten... Devamını sayıyor: Motor parçaları, dikiş makinesi, süt makinesi ve silâh tamiri... Oğlu Fatih de baba mesleğini öğrenmiş, devam ettireceğe benziyor. Bunlar güzel şeyler. Lâkin güzel olmayan bir şey var ki, Kirman ustaların müşterisi kalkıp İnegöl'e, Bursa'ya göç ederse, buralarda körükler durur...

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk-Sovyet gümrük kapısının bulunduğu Arile köyü bugün eski canlılığını yitirmiş, تنها görünüyor. Oy toplama gidenlerin bu hususta ne yaptıklarını ve ne düşündüklerini bilmiyoruz. Yıllardır sürüp giden göç hadisesi üzerinde, herkesin durması, düşünmesi ve bir şeyler yapması gerekir.

Arile'den dönüşte **Sagre**'ye uğradık. Burası da Posof'un eski ve büyük köylerinden biri. Heyelânla başı dertte. Köyün üstündeki düzlükte inşaat faaliyeti vardı; Kaymakamlık, evi kayan birine ev yapıyorlmuş. Buradan kestirme yolla Caksu'ya inecektik fakat yol bozuktu, vazgeçtik. İlçe yoluna çıkıp Al'ı geçtikten sonra Caksu'ya giden yola saptık.

Caksu, Kıpçak Atabekleri tahtı olan tarihî kalenin bulunduğu yerdir. 1268'de İlhanlı Devleti'ne bağlı bir hükûmet kuran Ortodoks Kıpçak beyleri burada oturur, Kağızman, Erzurum-Pasinler, Tortum ve Ardanuç'tan Taşkapı denilen Borcom geçidine kadar olan bölgeye hükmederlerdi. Ahıska ve Posof'u içine alan bu hükûmetin toprakları, 1578 yılı ağustosunda Osmanlı Devleti'ne katıldı.

Gürcü tarihlerinde Jakeli-Atabago diye geçen

Posof - Urama Yaylası.

Caklı Atabeklerin kalesine çıkacağız. Posof Çayı'nın sol sahilinde, yeşillikler içindeki Caksuyu köyü, karşıdaki tarihî kaleye bakıyor. Rus işgal yıllarında Posof'un yönetim merkezi olan Caksu'nun adı, Ruslar tarafından değiştirilmiş, Damavliya (küçük köy) denilmişti. Burası, Posof toprağında bambaşka bir özelliğe sahiptir. Mümbid, iklimi yumuşak ve sebze meyvesi bol bir yerdir.

Sel sularının yardığı, bakımsız ve çok kötü durumdaki yolu yarararak ve tırmanarak Cak Kalesine çıkıyoruz. Bugünkü Türk-Gürcü sınırını çizen Cancax deresinin solundaki sarp yamaçlarda, kayalar üzerinde yükselmektedir. Rus ve Gürcü kaynaklarının **Kaleboynu** dedikleri ve günümüzde de Sagre köylülerinin aynı adı kullandıkları küçük düzlük ile arkasındaki yamaçlar, bin bir çeşit çiçekle süslü. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşından (93 Harbi) sonra uzun seneler Rus işgalinde kalan bölgede, başta Kontes Uvarova, Sadovskiy, Divitskiy ve Takaişvili gibi Rus ve Gürcü araştırmacılar gelip buralarda incelemeler yapmışlardır. Bir Gürcü milliyetçisi olan tarihçi Takaişvili, Posof'ta *Kol, Mere, Al, Ğiniya* ve *Caksu* başta olmak üzere birçok yerde bulunan kale, kule ve kilise gibi tarihî yapılara işaret ederek, buranın çok eski bir kültür, medeniyet ve idare merkezi olduğunu belirtmektedir. Yine bu şahsın ifadelerinden, Posof'taki tarihî eserlerdeki taşınabilir değerlerin ve kitabelerin, Rus işgal yıllarında Tiflis müzelerine götürüldüğünü öğreniyoruz. Kaleyi dolaşırken bunları düşünüyorum...

Cak Kalesi, Posof'taki tarihî kalelerin içinde en ayakta kalanı denilebilir. Divitskiy'nin 2.5 ku-
laç yüksekliğinde dediği duvarların çoğu ayak-
ta. Önündeki kilisenin kalıntıları da duruyor. İhtimal ki burası, köylere mesafeli ve ulaşmanın da
zor olmasından dolayı taşları alınıp yapı malzemesi olarak kullanılmadığından, diğer kalelere
göre nisbeten ayakta kalmayı başarmış! Buraları dolaşırken Türk araştırmacıların buraya gelip incelemeler yapıp yapmadıklarını merak ediyoruz.

İnsan Posof'ta dolaşır da Xıram'ın başına çıkmaz mı? **Xıram**, uçurum demektir. Posof'un Banarxev köyünde ve Urama yaylasında da xıramlar var. Fakat Posof'ta Xıram denince akla Posof ilçe merkezi Duğur'un tam karşısında, Al'ın üstünde **Xevisman** ormanının içindeki büyük Xıram anlaşılır.

Xıram'ı Posof'un hemen her yerinden görmek mümkün. Ama gidip bu uçurumlara yakından ve tepeden bakmaya değer mi? Yol arkadaşlarımız, değer diyorlar. Öyleyse haydin gidiyoruz.

Yolun sağında, Osmanlı fethi yıllarında (1578) Posof vadisinin yönetim merkezi olan yüzyılların yorgunu **Mere Kalesi** görünüyor. Posof çayının sağında, Mere köyünün altında sarp bir tepede, birkaç bedenini zar zor bugünlere getirebilmiş olmanın hüznüyle bakıyor...

Sanxuliya köyüne varınca, metruk evlerin harabeleri, insanın içini sızlatıyor. Buradan çıkıp **Oxdel'e** varıyoruz. Hemen her köyün güzelliği ve hüznü ortak... Buradan çıkıp çamlığa gireceğiz. Xıram'ın başı orada. Fakat birdenbire Ulgar Dağı'nın heybetli duruşuyla karşı karşıya geliyoruz. Bu manzara karşısında fotoğraf makinesinin deklanşörüne basmadan geçemiyoruz.

Çamlığa dalınca arabayı bir yerde bırakıp yürüyoruz. İşte Xıram! Burası, yemyeşil ormanlar içinde derin uçurumlardan meydana geliyor. Jeolojik tarifini yapmaya kalkışamam. Ama muhteşem bir tabiat olayı karşısında olduğumuza anlıyorum. Posof ilçe merkezi, hemen karşıda; uzanıp avucumun içine alacağım gibi geliyor. Ahıska yolu, Caksu köyü, Posof Çayı, ayağımızın altında... Bakü-Ceyhan Boru hattının geçtiği yerler kendini belli ediyor. **Kodiyan**'ın başında kara bulutlar kaynıyor. Nitekim yola koyulduğumuzda yağmur boşalıyor...

Kazaya vardığımızda yağmur dindi. Esnaftan Cahit Ulgar, Feyyaz Aras ve Terzi Enver ustayla beraber kaldırım sohbeti yapıyoruz. Çay içiyor ve Posof'taki ticarî hayatı konuşuyoruz. Burada kiminle ne konuşursanız konuşun, söz göç faciasında düğümleniyor.

Cak Kalesi ve Manastırı.

Bir başka gün, yolumuz Posof ilçe merkezinden doğuya gidiyor. Yani **Ahıska**'ya, Gürcistan'a doğru. Ama yok, oralara gitmeyeceğiz. **Türkgözü** Gümrük kapısında çayımızı içip kuzeye, diğer köylere doğru yöneleceğiz. Badele'nin suyundan içip, güzel camisi önünde sohbet eden köylülerle hâl hatır ediyoruz. Askerî birliğin önünden geçerek geri dönüyoruz. Genç ve idealist Kaymakam Muammer Köken ile Ğume muhtarının katkısıyla yapılan Şehitler Çeşmesi'nden de su içiyoruz. Eski nahiyeye merkezi **Cilvana**'dan yukarı çıkıyoruz. Yolun sağında kalan **Ğume** ve **Cuvantel**'e girmedik. Fakat Papola'nın gölünü yakından görmeden geçemeyiz. Burası, şüphesiz bir tabiat harikası.

Ekilmemiş çiçekli tarlalar arasından **Petoban, Gergisüben, Şulgavur ve Lamıyan**'ı geçiyoruz. Bu köylerin hemen hepsi aynı büyüklükte, aynı güzellikte... Lamıyan'ın kırmızı taştan yapılmış camisi dikkatimi çekiyor.

Şuvasxal köyünün camisi de gönül okşayıcı. Bu da kırmızı taştan yapılmış. Dışarıdan bakmakla olmaz, içeriye giriyoruz. İçeride sol duvarda eski bir yazı görünüyor. Bazı yerleri silinmiş olsa da okumaya çalışıyorum: *İnşâ-i hayrat. Amelî adalet müsavat uhuvvet. Trabzon vilâyeti Rize sancağı Hopa kazası Arhavi nahiyesinden Orcu Otalaxa karyesinde bulunan onun Hasan oğlu Ali ile yeğeni Rifat biraderi Nusret. 24 Recep 1328.* Deme ki bu cami 1912 yılında yapılmış. Birçok köyün camisinin mazisi 30-40 sene olduğunu hesaba katarsak, Şuvasxal'ın farkı daha iyi anlaşılır.

Bu duvar yazısından caminin, *İttihat ve Terakkî Fırkası* zamanları yapıldığı anlaşılıyor. Yazının iki yanında yer alan arma ile yazıdaki 'adalet, eşitlik ve kardeşlik' anlamına gelen 'adalet müsavat uhuvvet' sloganından anlıyoruz.

Şuvasxal'dan **Erim**'e geçiyoruz. Erim'in aşağı tarafında bir kale kalıntısı görünüyor. Fakat yolu kötü. Diğer taraftan gideceğimiz yol da çok; akşam olmadan bu seyahati tamamlamalıyız. Bu sebeple kaleyi yakından göremiyoruz. Bu köylerin hepsi sınır bölgesi. Yani bir adım ötesi, bir zamanlar bu köylerin vilâyeti olup şimdi Gürcistan'a kalan Ahıska toprağı!

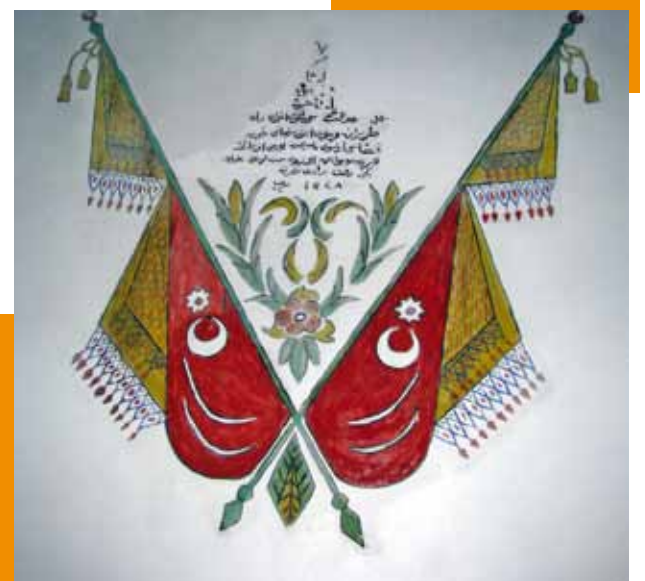
Satlel'de bir yağmur başlıyor. Bereket versin bizi içeri davet eden var. Eski muhtarın evinde

önümüze sofraya geliyor. Her şey var. Etili fasulyeden kaymak ve peynir eritmesine kadar. Tabii ki peynir eritmesi bence her zaman başta gelir. Zaten o da yeter! Konak sahipleriyle şuradan buradan konuşuyoruz. Kendisi Almanya'dan emekli olup köyüne yerleşmiş; o da göçten şikâyet ediyor: "*Bir zamanlar dışarıda çalışır, Posof'a para gönderirlerdi. Şimdi Posof'ta mal para ediyor. Burada para kazanıyor, gidip Bursa, İnegöl'de arsa alıyorlar!*" diyor.

Dışarı çıktığımızda artık akşam olduğunu hissediyoruz. Geri dönüp ana yoldan gitmek varken kestirme yolla yolundan Xertus'a gidiyoruz. Ekseri sarı ve mavi çiçekli düzlükleri, yamaçları aşılıyor. Bu dar patikalarda yaylalardan gelen tek tük traktörle karşı karşıya geliyoruz. Bir zamanlar bu yollarda traktör değil kamçıların şaklamasıyla yorgaya kalkan atlar görüldü...

Sağ tarafımızdaki tepelerin ötesi Ahıska köyleri. Fakat bakıyorsunuz bu tepelerin bize bakan yüzleri Gürcistan yaylaları! Bir zamanlar Ahıska'nın Ude ve Xona köyleri çıkarmış bu yaylalara... Fakat şimdi buralarda da canlıdan eser yok!

Posof'un bu yakasındaki köylerin sonuncusu olan **Xertus**'a iniyoruz. Burası küçük bir dağ köyü. Dik meyilli bir yamaca arka vermiş, iki su kavuşumu üzerinde kartal yuvası gibi bakıyor dağlara. Akşam dönüşü ineklerin köye girdiği sırada biz de köydeyiz. Buz gibi çeşmesinde su

Şuvasxal caminin kitabesi.

içiyoruz, elma ve salatalık yıkıyoruz. Köyde insan göremiyoruz. Ne selâm verecek ne de iki lâf edilecek kimse var! Peki, bu inekler nereye gidiyor! Bunların sahipleri nerede, diye soruyorum kendi kendime. Bir evin sokağa bakan balkon kapısında dikilen sevimli bir kedi, “İşte ben buradayım!” diyor.

Şimdi önümüzde burada zikrettiğim köylerin yaylaları var. Bu yaylaları aşip Ğırma Dağına ulaşacak, oradan da Sece'ye ineceğiz.

Xertus'tan bir enstantane.

Karşıda görünen ve insandan eser olmayan yaylaları bırakarak kuzeye, hududa doğru yol alıyoruz. Tekrar müthiş bir yağmur başlıyor. Gökkuşağının fotoğrafını çekiyorum. Elektrik direkleri de bizi takip ediyor. Yağmur dinerken **Şuvasxal'ın yaylasına** geliyoruz. İki hanım görüyoruz. İneklerle meşguller. Çayır çimen ve çiçekler arasında belli olmayan eski askerî yolu soruyoruz; o kendince tarif ediyor ama biz ne anladık... Düz ovada yolu şaşırarak derler ya, öyle. Bizde arabamızla dağa taşta vurduk. Şuradan döndük, buradan dolaştık; derken bir yol bulduk. Yol diyorum ama buna yol demek için bin şahit lâzım... Bu yol, tâ Arsiyan Dağı'ndan, Urama'dan, Büyükdağ'dan gelip Ğırma'dan Arile'ye, Şabanibel Dağı'na doğru giden ve Posofluların **Topyolu** dedikleri tarihî askerî yoldur.

Yol mu yol, yani arazide, dağ bellerinde belirli belirsiz bir iz... İşte bu iz bize geliyor. Dikildik batıya, güneşin az önce kaybolduğu dağlara doğru gidiyoruz. Ama karanlık çökmeden, fotoğraf çekmek için acelemiz var. Çimenli çiçekli yoldan kurtulduk. Şimdi bir dereyi yokuşa doğru takip eden,

taş kaya ve sel suları yatağı hâline gelen bir yolda ilerliyoruz. Sağımız solumuz koynundaki karlarıyla sıralanan tepeler...

Ufuk kararmaya yüz tutmuştu ki **Ğırma Dağına** çıktık. Üç adım ötesi Acara ve Ahıska yaylaları var. Bir zamanlar bu dağlar, şu geçtiğimiz köylerin sürüleriyle şenlenirdi. Çobanların kaval nağmeleri, sürünün çingirak seslerine karışırdı. Şimdi in cin top oynuyor buralarda. Hakikaten bu ıssız gölgesiz dağlarda insan adeta hayattan kopuyor. Çok hazin bir manzara...

Akşamın olduğu ufuklara doğru devamlı tırmanmak ruhumuzu yormuştu. Tam karşımızda **Cacun'un Dağı'nı** görünce sevindik. Zira tırmanma bitiyor, inişe geçiyorduk. Sece'nin yaylalarından aşağı iniyoruz. Sel sularının yardığı patikada dikkatle ilerliyoruz. Sağımızda Polos deresi görülüyor. Fotoğraf makinemiz hiçbir zaman göremeyeceğı manzaraları tespit ediyor.

Akşam ezanıyla birlikte yukarıdan Sece'ye iniyoruz. Bir yığınağa rastlıyor, duruyoruz. Çocukluğumdan tanıdığım Yüksel Cesur'a rastlıyorum. Kalabalığın içinde bir de yabancı sima dikkati çekiyor; meğer köyün çobanıymış. Posof kölelerinde eskisi gibi at, koyun, öküz ve manda gibi hayvanlar yok. Sadece cins inekler var. Fakat bu defa onları güdecek çoban bulunamıyor. Ardahan ve İğdir köylerinden gelen çobanlar, köylerin sığırını güdüyor. Yol arkadaşım bu durumu alenen kınadı. Tabii ki katılmamak mümkün değil.

Seceliler, burada bir ihtiyar kadının evinin yıkılmak üzere olduğunu söylediler. **Kaymakam Bey**, bu hanıma gerekli desteğın verileceğini söylüyor. Çok mutlu oluyorum. Mummer Köken, halkımızın kültürüyle barışık, hâlden anlayan bir yönetici. Onun şahsında cumhuriyet devri aydın ve yöneticilerimizi muhakeme ediyorum içimden. Yakından tanıdığım genç kaymakamlar, bu hususta bana ümit veriyor. İşte Posof, Göle, Çıldır, Damal kaymakamları...

Bugünkü seyahat de böyle geçti. Sevinç ve heyecanımı anlatamam. Adeta bulutlar üzerindeki seyretmiş ve yeryüzüne inmiştik...

Sinsetip köyündeyim. Bizim çocukluğumuzda bu köyde mektep yoktu. Çocuklar, Caborya veya Kolisxal'a giderdi. Ben de İkinci sınıfın yarısına kadar her gün 8 km mesafedeki Caborya'ya gidip gelerek okudum. Sonra Ardahan Yatılı Bölge Okulu... Bizden sonra bu köyde sağlık ocağı, mektep ve lojman binaları yapıldı. Şimdi bakıyorum, hepsi kaderine terk edilmiş, hazin bir hâlde duruyorlar. Hemen bütün köyler böyle.

Birkaç gün önce **Yukarı Acara'da Koçak** köyünde kabrini bulduğum Hamşioğlu Şerif Paşanın oğlu Cafer Beyin kabri bu köydeydi. Bir zamanlar bu kabri görmüş, taşını da okumuştum. Ama Cafer Beyin kabrinin bulunduğu mezarlık eskiden köyün ortasındaydı. O mezarlık şimdi yok. Komşular söyledi: Cafer Beyin mezar taşları imam tarafından getirilerek köy mezarlığının girişinde bir yere konmuş. Fakat her taraf ısırgan. Elime geçen bir kürekle ısırganları biçtim, bir şey göremedim. Kadoların Mahbup Teyze yardım etti. Taşları buldum. Uğraşırken Öğretmen Taner geldi. Beraberce inceledik: "*Hamşizade Merhum Şerif Paşa mahdumu merhum Cafer Bey-Ruhuna el-Fatiha*" yazıyor. Gürcülerin *Himşiaşvili* diye yazdıkları isim bizde *Hamşizade*. Aile de *Hamşizade* ismini kullanmış.

Cafer Bey, 1920'lerde Acara'dan Türkiye'ye geçince ailece yıllarca Sinsetip'te Polikoğullarından Rıza ağanın evinde kalmış. Rıza ağa, koyunlarıyla kırdayken bir gece vakti kulübesinde vurulmuş. Cafer Beyin oğlu merhum Mühendis Aslan Acar (1919-2005), Rıza ağanın evinde geçen çocukluk yıllarını sitayişle anlatırdı. Maamafih o cinayette babasının rolünün olmadığını söylerdi. Köydeki genel kanaat ise başka.

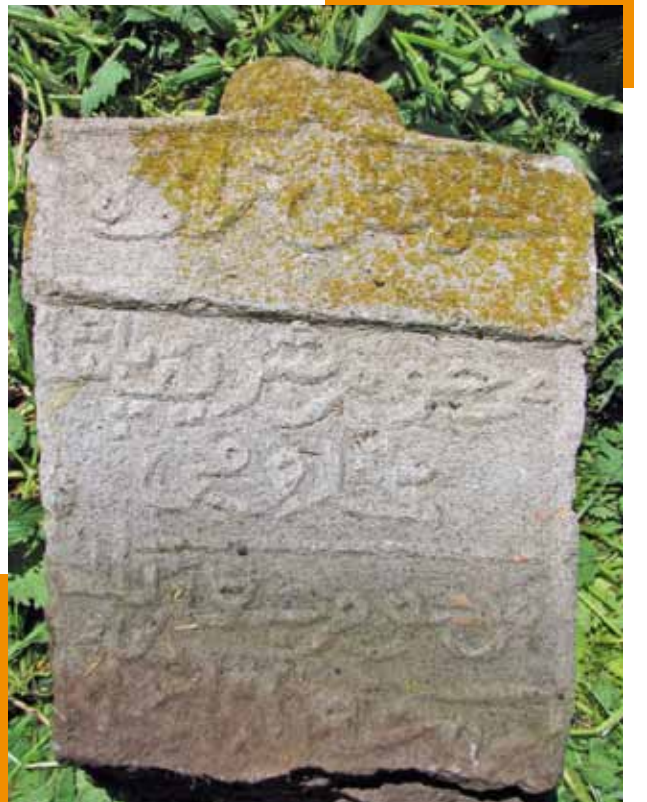
Rıza ağanın torunu Necati Zeyrek (1935) anlatıyor: "*Hamşiler, yıllarca bizde kaldılar. 1930 yılı sonbaharında dedem vuruldu. Sonra Varzina'da Delicelerin evine gittiler. Katil, köyden birisiydi ama bu cinayetin arkasında Hamşiler vardı. Cafer Bey Varzina'da öldü. Vasiyeti üzerine bizim köyde defnedildi. Oğlu Niyazi'nin kabri de buradaydı. Cafer Beyin mezar taşında okuduğunuz yazı, kardeşi Dursun Bey tarafından Ardahan'da yazdırılıp getirilmişti. Bu mezar, hatırladığım kadarıyla 1956 yılında yapıldı. Taş ustası Şuvasxallı İsmail Usta günlerce bizde kalmıştı.*" (Hamşioğlu ailesi hakkında Posof'un Çizgileri adlı kitapta bilgi var).

Sinsetip'ten Urama yaylasına gidiyorum. Bu defa yolculuk traktörle. **Urama** yolu üzerinde **Sakabol**'un meşesinden geçerken şırl şırl akan bir çeşme görüyorum. Bu çeşme son senelerde yapılmış. Suyu, uzaktan, **Şahana** Dağı boğazından geliyor. Çok güzel yapmışlar. Eskiden burada, bu güzellik deryası içinde su yoktu. Doğrusu bu çeşme buraya çok yakışmış. Yapanlar, kurdun kuşun bile duasını almıştır.

Banarxev köyü, yolumuzun solunda, karşıda parlıyor. Posof Çayı'nın ana kolu olan **Banarxev Suyu**'ndan geçen yolumuz artık yokuşluyor. Urama yaylasına varıyor. İşte karşıda **Kenciyan Tepesi**! Posof, Şavşat ve Acara'nın kesiştiği zirve burası. Eski karın üstüne yeni karların yağdığı yer...

Urama'ya varınca halalarla yengelerle safa hoş arasında kaymak ve peynir eritmesi yiyoruz. Acara ve Karadenizlilerin muxlama dedikleri işte bu!

Karnımızı kalayladıktan sonra piyade olarak Acara hududuna yöneliyoruz. **Varzina**'nın yaylasından geçerken bakıyorum, kimsecikler yok! Yayla damları viran olmuş. Bir zamanlar burarda analar, genç kızlarıyla yaylacılık yaparlardı. Temmuz ayında davullu zurnalı seyranlar olurdu. **Åşık Müdamî** gelir, çalar söylerdi.

Hamşioğlu Cafer Beyin kabir taşı.

Önümüze sadece duvarlarının bir kısmı kalmış, şuradan buradan demirleri fırlamış bir harabe çıkıyor. Burası Sovyet devrinde yaylalarımızın şen zamanı yayla mevsimi boyunca bir manga askerin kaldığı karakol binasının kalıntısı. Şimdi ne Sovyet var, ne yaylacılar ve ne de asker...

Çimenli çiçekli yamaçlardan yürüyerek 273 numaralı sınır taşının bulunduğu tepeye tırmanıyoruz. Ünlü Rus arkeologu Kontes Uvarova buraya 1886 yılında gelmişti. Kontesin, *"Bütün gün Urama'da dolaştık. Hesaba gelmez pınarlar ve yemyeşil tepeler... Birçok tepeye tırmandık ve birçok dereye indik; pınarlardan su içtik, yamaçlarda çiçek topladık, fotoğraflar çektik. Yeryüzünde böyle bir güzelliğin olduğuna hayret ederek Acara vadisinden ayrılmak üzere Şerif Beyin oğullarıyla vedalaştık."* diye bayıldığı yer burası!

Hakkı var; buralar kol kol suların çağladığı, buz pınarların kaynadığı, bin bir çeşit çiçeğin insanı sarhoş ettiği ve elinizle tutacakmış gibi hissettiğiniz bulutların koştuğu bir yer. Aşağıda Yukarı Acara köyleri ve yaylaları görülüyor. 500 metre ötede Acaralı hanımlar pancar topluyor. Onlardan az ötede bir sığır sürüsü görülüyor. Çok değil üç gün önce de o yakadaydık; o taraftan bu yakaya bakmıştık.

Sonuç: Bu seyahatimde Posof'un dört yakadan meydana gelen hemen bütün köylerini dolaştım. Her biri ayrı ayrı güzel! Posof, tarihî bir memle-

kettir. Bu sene 930. Yıldönümünü kutladığımız Selçuklu Fethi, hiç olmazsa beş senede bir kutlanmalıdır. Ayrıca 1578-Osmanlı Fethi yıldönümü de unutulmamalı, Caksu Kalesi'nde anılmalıdır. Birileri hamaset diye dudak bükse de, hamaset duygusunu kaybeden bir milletin iki yakası bir araya gelmez. Posof'ta tarihî hatıraları ifade eden anıtlar dikilmelidir. Mutlaka en kısa zamanda bir de etnografya müzesi teşkil edilmelidir.

Posof'un çalışkan ve gayretli Kaymakamı, köylülere fide dağıtmış, çilek seracılığını teşvik etmiş. Bununla uğraşanlar memnun. Posof'ta eski yerli sığır cinsi tarihe karışmış. Her köyde Avrupa cinsi sığırlar görülüyor. Köylü, kapısının önünde malını satabiliyor; eli para görüyor. Gel gör ki bu para artık Posof'ta harcanmıyor. Göç, halkın belini büyüyor. 80-100 hanelik köylerde tüten ocak sayısı beşe, ona düşmüş! Hatta köylerde defalarca dinledim: Avrupa, Bursa, İnegöl vs. gibi yerlerde evi, arsası olmayana kız bile vermiyorlarmış! Ne hazin...

Bu serhat memleket kaderine terk edilemez. Başta Posoflu akli kesenler ve aydınlar olmak üzere sorumluluk sahibi herkes üzerine düşeni yapmalı. Devletin yapacağı işler, ilgili makamlar nezdinde en yüksek perdeden seslendirilmeli.

Sözü uzatmaya gerek yok! Posof göçü yenmeli! Posof'un tarihinden, coğrafyasından ve problemlerinden habersiz siyaset bezirgânlarının da kulağı çekilmeli.

Urama'dan Sarıçayır ve Acara'ya bakış.